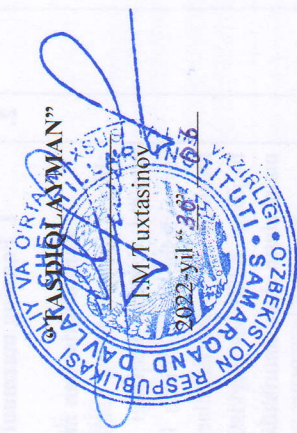

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

MASHINA TARJIMASI
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 230 000 – Tillar
Ta'lim yo'nalishi: 60230800 – Kompyuter lingvistikasi

Fan/modul kodlari MASH15/608	O'quv yili 2024-2025	Semestr 5,6	ECTS – Kreditlar 8
Fan / modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek/rus	Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Mashina tarjimai	108	132	240
2.	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad - talabalarda mashinali tarjima tizimlarini ishlab chiqish tamoyillari va usullari, ularning lingvistik ta'minoti, rivojlanish tarixi va mavjud tizimlar haqidagi bilimlarini rivojlantirish, shuningdek, ma'lumotlarni rasmiylashtirish bo'yicha ko'nikma va malakalarini shakllantirish. Shuningdek, mashina tarjimai tizimlari uchun lingvistik protsessor yaratish maqsadida til haqidagi bilim va lingvistik tahlilni algoritmlash bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi - ushbu maqsadga erishish uchun talabalarda o'zbek tilining shakllanish strukturasi nazariy asoslari, usullari va tilning shakllanish vositalari, lingvistik tahlil algoritmlarini tuzish, so'z va uning ma'nosi, gap va matnning tuzilishi va semantikasi, mashina tarjimai tizimi uchun lingvistik protsessor yaratish masalalari o'rgatiladi.</p> <p>II. Asosiy qism (amaliy mashg'ulotlari)</p> <p>II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mashina tarjimai sun'iy intellektning yo'nalishi sifatida 2. Mashina tarjimasining ta'rifi va fan sohasining rivojlanish tarixi 3. Mashina tarjimasining predmeti va obyekti. 4. Mashina tarjimai tarixi. Uch avlod taraqqiyoti. 5. Mashina tarjimasining afzalliklari, ishlab chiqish maqsadlari va har xil sohalarida foydalanish. 6. Mashinali tarjimaning turlari va yo'nalishlari 7. Tarjimalarni turli mezonlarga ko'ra sinflashtirish. 8. Avtomatlashtirish darajasiga qarab tarjima tipologiyasi: qo'l, avtomatlashtirilgan, avtomatik tarjima. 9. Mashinali tarjima strategiyalari 10. So'zma-so'z tarjima 11. Chuqur leksik tahlil asosida tarjima 12. Mashina tarjimasining lingvistik muammolari 13. Lingvistik tahlilga asoslangan mashinali tarjimaning algoritmi 		

<p>14. Mashinali tarjima tizimlarining lingvistik ma'lumotlar bazasi tuzilishi</p> <p>15. Lingvistik ma'lumotlar bazasi komponentlari.</p> <p>16. Lingvistik protsessorning tuzilishi.</p> <p>17. Lingvistik bilimlar bazasi</p> <p>18. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida morfologik lug'at.</p> <p>19. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida sintaktik so'z boyligi.</p> <p>20. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida semantik lug'at.</p> <p>21. Mashina tarjima tizimlarining lingvistik protsessori tuzilishi.</p> <p>22. Tarjima qilingan tilda matnning sintezi.</p> <p>23. Matnning semantik tahlili</p> <p>24. Sintaktik tahlilning avtomatik usuli</p> <p>25. Morfologik tahlilning avtomatik usuli</p> <p>26. Mashinali tarjima tizimlarining tuzilishi</p> <p>27. Chastotali lug'atlar</p> <p>28. Konkordans lug'atlar</p> <p>29. Tezausus lug'atlar</p> <p>30. Tezausus lug'atlar tarkibi</p> <p>31. Tezausus lug'atlarga oid asosiy tushunchalar tavsifi</p> <p>32. Tezausus atamalarini manbasini aks ettirish</p> <p>33. Bir va ikki tili mashina lug'atlarining xususiyatlari</p> <p>34. Ikki tili lug'atlarda leksik birliklarni taqdim etish</p> <p>35. Mashina tarjimasining lingvistik muammolari</p> <p>36. Mashina tarjimasining lingvistik muammolari semantik darajada.</p> <p>37. Muammolarni hal qilish yo'llari.</p> <p>38. Pragmatik darajada mashina tarjimasining lingvistik muammolari.</p> <p>39. Muammolarni hal qilish yo'llari.</p> <p>40. Mashina tarjimasidagi sintaktik transformatsiyalar.</p> <p>41. Mashina tarjimasida frazeologik birliklar tarjimai.</p> <p>42. Polisemiyaning hal qilishda konsepsiya va ekstralingvistik omillarni ko'rib chiqish.</p> <p>43. Misollar asosida mashina tarjima tizimlari.</p> <p>44. Tarjima xotira tizimlari uchun matnlar korpusini qurish prinsiplari.</p> <p>45. Tarjima xotirasi tizimlari va algoritmlarining tuzilishi. Ko'lam.</p> <p>46. Mashina tarjima tizimlarining tuzilishida konseptologik lug'at.</p> <p>47. Mashina tarjimai sifatini baholash mezonlari.</p> <p>48. Foydalanuvchilar tomonidan tarjimani baholash.</p> <p>49. Tarjima sifatini baholash uchun o'lchov.</p> <p>50. Mashina tarjimai sifatini baholash mezonlari.</p> <p>51. Statistik mezon.</p> <p>52. Mashina tarjimasini sozlash uchun mehnat xarajatlari bo'yicha sifatni baholash.</p> <p>53. Turli til darajalarida tarjima sifati.</p> <p>54. Ijodiy ijodiyot sohasidagi tadqiqotlar kontekstida mashina tarjimai.</p>	<p>Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir</p>
--	---

akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalari qo'llanilishi maqsadga muvofiq.	
<p>IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar</p> <p>Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mashina tarjimasi ilmiy yo'nalish, maqsad va maqsadlar sifatida. Ushbu ilm sohasining subyekti va obyekti. 2. Mashina tarjimasi tarixi. Uch avlod taraqqiyoti. 3. Mashina tarjimasi va rivojlanish maqsadlarining afzalliklari. 4. Qo'lda tarjimaning turlari, shakllari, turlari. Avtomatlashtirish darajasiga qarab tarjimaning tipologiyasi: qo'lda, avtomatlashtirilgan, avtomatik tarjima. 6. Mashina tarjimasi muammosini hal qilishning umumiy algoritmi. 7. Tarjima qilingan tilda matnning sintezi: matnning semantik namoyishi, sintaktik strukturalarning qurilishi, morfologik sintez. 8. Mashina tarjima tizimlarining lingvistik bilim bazasining tuzilishi: lingvistik ma'lumotlar bazasi va lingvistik protsessor. 9. Mashina tarjima tizimlarining lingvistik ma'lumotlar bazasining tarkibiy qismlari. 10. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida morfologik lug'at. 11. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida sintaktik so'z boyligi. 12. Lingvistik ma'lumotlar bazasining tuzilishida semantik lug'at. 13. Mashina tarjima tizimlarining lingvistik protsessori tuzilishi. 14. Mashina tarjima tizimlarida manba matnning morfologik va sintaktik tahlili. 15. Mashina tarjima tizimlarida manba matnning semantik va pragmatik tahlili. 16. Morfologik darajada mashina tarjimasining lingvistik muammolari. Muammolarni hal qilish yo'llari. 17. Sintaktik darajada mashina tarjimasining lingvistik muammolari. Muammolarni hal qilish yo'llari. 18. Mashina tarjimasi va axborotni olish. 19. Mashina tarjimasining matematik lingvistika va psixolingvistika bilan aloqasi. 	

20. Mashina tarjimasi va tarjima nazariyasi.	
21. Tarjimonning faolligida mashina tarjimasi.	
Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlanib, referatlar taqdimotlar asosida qabul qilinadi.	
3.	<p>V. Ta'lim natijalari/Kasbiy kompetensiyalar)</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ mashina tarjimasi va axborot texnologiyalarini jamiyat va ta'limdagi o'rni, ahamiyati haqida <i>tasavvurga ega bo'lishi; (bilim)</i> ✓ zamonaviy o'quv texnik vositalar, ta'limga oid dasturiy vositalar, ta'limda qo'llaniladigan WEB-texnologiyalarini <i>bilishi va ulardan foydalanish; (ko'nikma)</i> ✓ zamonaviy o'quv texnik vositalarni dars jarayonida qo'llash, multimediali taqdimotlar yaratish, elektron o'quv resurslarini yaratish, interfaol tizimlar bilan ishlash, masofaviy kurslar yaratish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. (malaka)</i>
4.	<p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ interfaol keys-stadilar; ✓ amaliy mashg'ulotlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); ✓ guruhlarda ishlash; ✓ klaster metodi ✓ taqdimotlarni qilish; ✓ individual loyihalar; ✓ insert usuli <p>jamoat bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.</p>
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini muvaffaqiyatli topshirish.</p>
6.	<p>Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Семенов А.Л. Современные информационные технологии и перевод. – М., 2008. 2. Зубов А.В., Зубова И.И. Основы искусственного интеллекта для лингвистов. – М., 2007. 3. Мамедова М.Т. Машинный перевод. Эволюция и основные аспекты моделирования. – Баку, 2006 4. Нелобин Л.Л. Компьютерная лингвистика и машинный перевод. – М., 1991. 5. Баранов А.К. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2001. 6. Марчук Ю.Н. Проблемы машинного перевода. – М., 1983 7. Кулагина О. С. Исследования по машинному переводу. – М., 1979.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Машинный перевод и прикладная лингвистика. – М., 1980.
2. Рябцева Н.К. Информационные процессы и машинный перевод. – М., 1986.
3. Марчук Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики. – М., 2000.
4. Степанова Д.В. Лингвистические аспекты перевода на русский язык английских терминологических словосочетаний с использованием корпуса параллельных текстов. – Мн., 2007.
5. Шаляпина З.М. Текст как объект автоматического перевода. – М., 1988
6. Леонтьева Н.Н., Шаляпина З.М. Современное состояние машинного перевода // Искусственный интеллект. Справочник. Кн.1. Системы общения и экспертные системы. – М., 1990.
7. Апресян Ю.Д. Лингвистический процессор для сложных информационных систем. – М.: Наука, 1992.

Axborot manbalari

1. www.intuit.ru;
2. www.oracle.com
3. www.library.tuit.uz;
4. www.intuit.ru;
5. www.w3school.com;
6. www.zivonet.uz;

7.	Samarqand davlat chet tillar instituti tomonidan ishlab chiqilgan va institut Kengashining 2022-yil “ <u>20</u> ” – <u>06</u> ” dagi “ <u>11</u> ”-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas’ullar: M.M.Karimov - SamDChTI, “O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasl o‘qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: I.M.Boynazarov - SamDChTI, “O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasl o‘qituvchisi. I.Sh.Xujayarov - Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali “Axborot texnologiyalari” kafedrasl mudiri, dotsent.